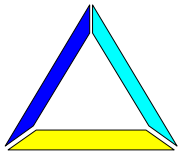
Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій в Україні
Німецька Консультативна Група з Питань Економічних Реформ

01034 Київ, вул. Рейтарська, 8/5-А, тел. (+38044) 228-6342, 228-6360, факс 228-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua, http://www.ier.kiev.ua

T18

Стабілізація ринку продовольчої пшениці: альтернативи для України

1. Вступ

В 2003 році валовий збір пшениці в Україні склав близько 4,2 млн. тон, що є найнижчим показником протягом останнього десятиріччя. Ще в квітні/травні стало відомо, що в 2003 році Україна буде імпортером продовольчої пшениці. В результаті того, що із чистого експортера Україна перетворилась в чистого імпортера зерна, ціни на зерно значно підвищились і на сьогоднішній день на продовольчу пшеницю вони більш ніж вдвічі вищі за рівень 2002 року. Занепокоєння серед політиків викликало те, що підвищення цін на зерно може викликати дестабілізацію цін в цілому і призвести до зниження життєвого рівня найбідніших верств населення.

У відповідь на ситуацію, що склалась на зерновому ринку, було вжито ряд заходів і на сьогоднішній день обговорюються такі заходи як, наприклад, імпорт зерна із США за програмою PL 480. Більшість із цих заходів мали відтінок втручання і замість того, щоб посилити ринкові механізми, політики активно намагалися вплинути на ринок (ціни і кількість). Нас непокоїть те, що більшість заходів обмежили можливості ринку адекватно відреагувати на дану ситуацію. В результаті, ці заходи лише загострили дефіцит пшениці на внутрішньому ринку і сприяли подальшому зростанню цін. В третій частині ми показуємо, що втрати, які Україна зазнала в результаті невдалої політики уряду є досить значними.

Ми не обговорюємо ці втрати для того, щоб наголосити на помилках українських політиків, а робимо це з метою спрямування політики на зерновому ринку в майбутньому. Як ми зазначаємо в четвертому розділі, ідея отримання зерна за програмою PL 480 на сьогоднішній день – це спроба стабілізувати ринок зерна, але вона, як і попередні спроби, може завдати більше шкоди, аніж добра. В п'ятій частині ми оцінюємо вплив звільнення від сплати імпортного ПДВ на ринок зерна

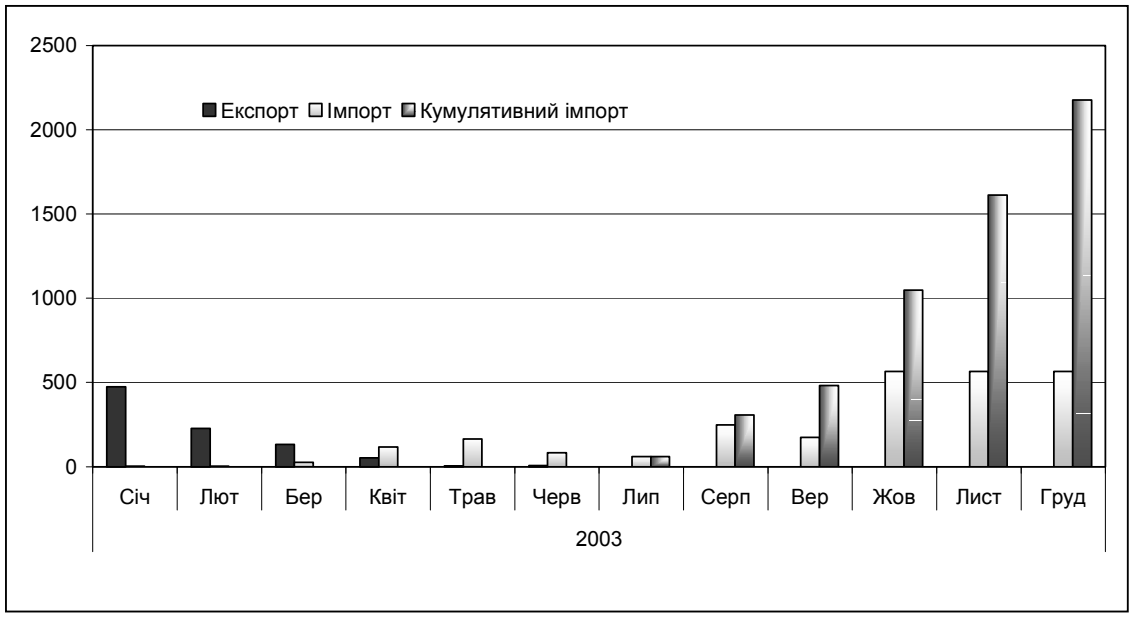
і продуктів його переробки і пропонуємо ряд інших заходів, спрямованих на стабілізацію зернового ринку.

Вихідна інформація

За період з середини 2003 року Україна імпортувала близько 1,5-1,6 млн. тон пшениці (див. Рис.1). Потреба України в імпорті в 2003/2004 маркетинговому році оцінюється на рівні від 3,5 млн. тон (УкрАгроКонсалт, на основі очікувань уряду) до 4,2 млн. тон (Рейтерс, на основі очікувань трейдерів). Ніхто не може оцінити потребу точно: це не питання планування експертами на основі норм, оскільки люди не притримуються якогось постійного раціону. Навпаки, вони споживають набір товарів і структура цього набору змінюється залежно від динаміки відносних цін і можливостей заміщувати один товар на інший. Динаміка відношення цін на жито і пшеницю в Україні і на світовому ринку, наприклад, може мати значний вплив на кінцевий попит на пшеницю і, відповідно, на імпорт пшениці. Однак, з огляду на ситуацію, яка склалася, 2-3 млн. тон пшениці повинні бути імпортовані впродовж наступних 6 місяців.

Нажаль, ціна, яку Україна повинна платити, щоб імпортувати продовольчу пшеницю постійно збільшувалась протягом останніх місяців. Два фактори спричинили це зростання. По-перше, світова ціна на пшеницю постійно зростає. Це вже другий рік, коли світове споживання пшениці перевищує її виробництво (див. Рис.2). Низький урожай пшениці в країнах східної Європи теж сприяв дисбалансу на світовому ринку. Як результат, світові запаси пшениці знаходяться на низькому рівні і вони знижуються: очікується, що показник запаси/споживання цього року знизиться до 22%, в той час як в другій половині 90-х років він становив 30-35%. Тобто, рівень цього показника є найнижчим з 1972/73 рр.! Це і спричинило зростання світових цін на пшеницю, які знижувались в 2002 році і значно зросли в середині 2003 року (рис.3)

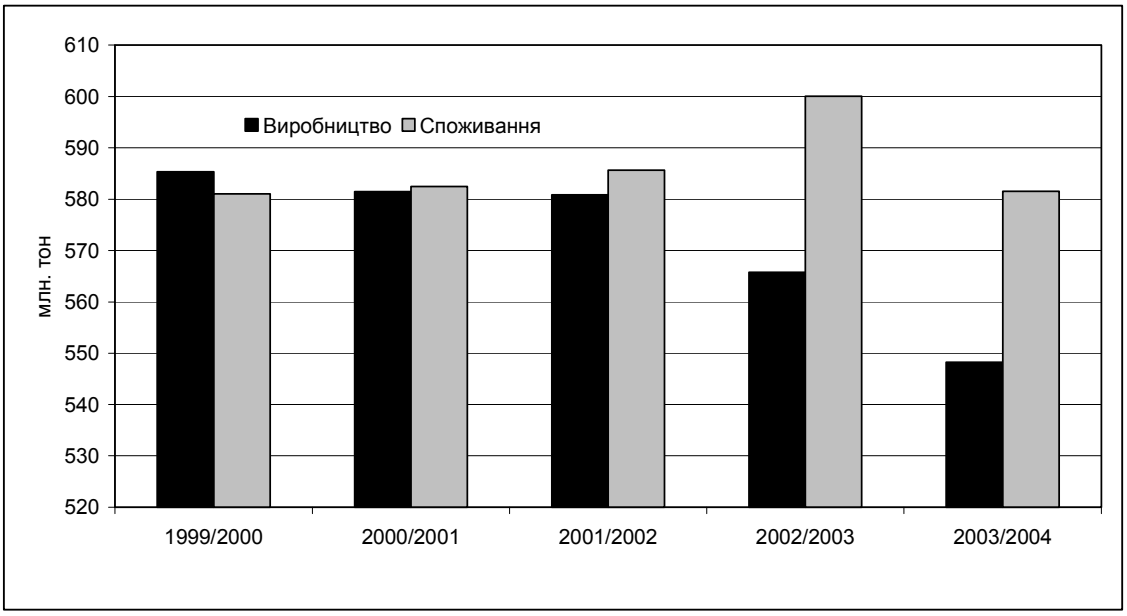
Рис. 1. Український експорт і імпорт пшениці в 2003 (тис. Тон)

**Ми припускаємо, що імпорт в листопаді і грудні становить 575 тис. Тон, тобто на рівні жовтня.*

Джерело: УкрАгроКонсалт, Держкомстат, агентство "Рейтерс"

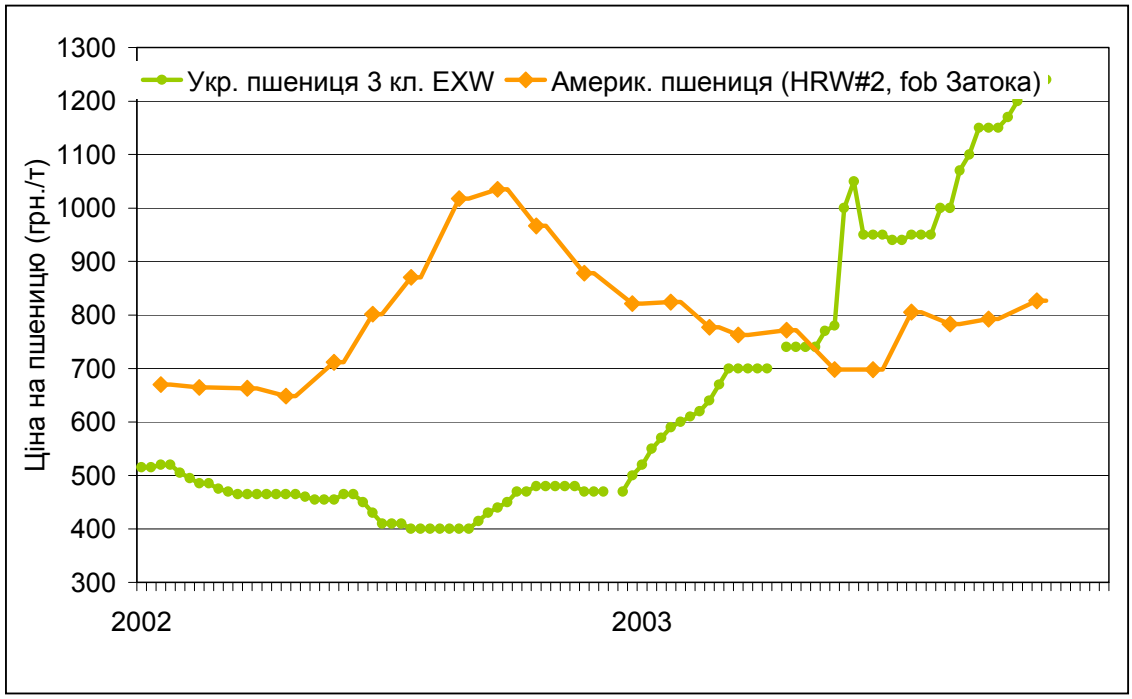
Рис.2. Світове виробництво і споживання пшениці (1999/00-2003/04, млн. тон)

Джерело: USDA

По-друге, вартість перевезень через океан помітно зросла, таким чином збільшуючи витрати на транспортування пшениці із країни експортера до країни імпортера. Підвищення цін на океанські перевезення викликано неочікуваним підвищенням попиту на корабельні послуги (наприклад, Японія значно збільшила імпорт вугілля з метою зменшення залежності від атомної енергії, а економічне зростання в Китаї призвело до збільшення імпорту масових товарів), який не може супроводжуватись швидким зростанням пропозиції (побудова нових кораблів вимагає досить багато часу). В результаті, витрати на транспортування зерна від затоки в США до Одеси збільшились з $13 за тону у серпні до $36 за тону наприкінці 2003 року.

Рис.3. Ціни на пшеницю на українському і світовому ринках (2002-2003, грн./тону)

Джерело:УкрАгроКонсалт, USDA

3. Скільки коштує невчасний імпорт пшениці

Імпорт пшениці у поєднанні із зростанням світових цін на пшеницю зробив заходи, що були вжиті протягом останніх місяців в Україні, досить дорогими. Ці заходи були охарактеризовані в інших роботах[1] і найголовнішими із них є:

- "Персоналізація" зернового ринку, коли велика кількість посадових осіб були звільнені із своїх посад і на деяких із них були заведені кримінальні справи;
- Обвинувачення трейдерів, що супроводжувалось прямим втручання держави у рух зерна; і
- Пропаганда деякими посадовими особами ідеї повної ренаціоналізації торгівлі зерном, що підтверджується, наприклад, закликами про створення "потужного українського зернотрейдера"

Всі ці заходи поставили під сумнів ринкову спрямованість українського уряду. Ці "старі радянські" заходи викликали занепокоєння особливо серед іноземних інвесторів, дехто із яких інвестували величезні кошти у модернізацію маркетингової інфраструктури в Україні. Хвилює також те, що після того як в кінці століття були зроблені важливі кроки для забезпечення розвитку сільського господарства, сільськогосподарська реформа в Україні, здається, почала рухатися у зворотному напрямку, на що наголошувалося на багатьох форумах[2].

Результатом політики уряду є те, що ризик, пов'язаний із веденням сільськогосподарської діяльності в Україні, значно збільшився, а також зросла ціна, яку Україна змушена платити, щоб залучити інвестиції в майбутньому. Лише можна здогадуватись про наслідки невчасних інвестицій; це коштуватиме десятки або навіть сотні мільйонів.

Відповідь уряду на дефіцит зерна також полягала у:

- Прийнятті рішень стосовно відміни ввізного мита і звільненні імпортерів продовольчого зерна від сплати ПДВ; і
- Оголошенні про укладання угод з урядами Казахстану і Російської Федерації про поставку 2,2 млн. тон зерна за ціною 550 грн. за тону.

[1] "Ситуація на зерновому ринку: криза! Криза чого?" Т9, Група німецьких консультантів при уряді Україні, вересень 2003

[2] Наприклад, симпозиум «Конкурентоспроможність виробництва зерна і масляних культур в Україні», що відбувся 12 листопада 2003 року під час ярмарку «Агро-Техніка» в Ганновері.

Протягом декількох місяців уряд вирішував питання про відміну ввізного мита на продовольче зерно. На початку липня розглядались три різні законопроекти: один про відміну імпортного мита, інші про відміну ПДВ і мита на різні проміжки часу і різну кількість зерна. 9 липня було прийнято закон, який передбачав нульову ставку ввізного мита до 1 листопада 2003. На початку вересня уряд запропонував продовжити строк дії нульової ставки імпортного мита до 1 червня 2004 і відміну сплати імпортного ПДВ до серпня 2004. Однак, до 23 жовтня ще не було прийнято відповідного рішення. Іншими словами, 4 місяці пішло на те, щоб прийняти відповідні законопроекти, дія яких спрямована на полегшення імпорту зерна. В цей же час, очікуючи змін у законодавстві, трейдери припинили імпорт. Чого ж імпортувати зараз і ризикувати, що прийдеться конкурувати з іншими трейдерами, які будуть імпортувати зерно при нульовій ставці ввізного мита.

По-перше, ввізне мито Україні не потрібно; воно не впливає на ціну, коли Україна знаходиться в експортній ситуації[3] і лише сприяє підвищенню внутрішніх цін в роки, коли Україна є чистим імпортером. В обох випадках, коли Україна спіткалась із дефіцитом зерна (2000 і 2003 роки) ввізне мито було відмінено, але в обох випадках на це пішло досить багато часу.

Оголошення, що український уряд підписав угоду з урядами Казахстану і Росії про імпорт "дешевого" зерна лише погіршили ситуацію на зерновому ринку. Це оголошення було класичним прикладом старої радянської політики, коли політики намагаються переконати, що вони тримають ситуацію під контролем (а політиків, які займають нижчі посади і які не в змозі впливати на ситуацію просто звільнюють). Єдиною проблемою є те, що контроль над ситуацією завдав щонайменше стільки ж шкоди, як і добра. Можливо в Казахстані і є обіцяне зерно, але в Росії його немає. Але скільки б не було зерна в цих країнах, вони не будуть його продавати за ціною $100 за тону, коли світова ціна на 50% вища.

В результаті, шкода була зроблена у двох напрямках. По-перше, довіра до уряду була зруйнована, коли учасники ринку побачили, що уряд не виконує те, що говорить. По-друге, обіцянки щодо імпорту дешевого зерна із Казахстана і Росії змусили трейдерів чекати і тимчасово припинити імпорт зерна. Навіщо імпортувати зерно за світовою ціною якщо уряд зможе наповнити ринок дешевим казахським і російським зерном?

[3] Навіть коли Україна є чистим експортером вона імпортує незначні кількості зерна для особливих потреб. В 2001/2002, наприклад, Україна експортувала 9,2 млн. зерна, але в той же час імпортувала 49,2 тис. тон. Ввізне мито дасть змогу дещо збільшити надходження до бюджету, але ці надходження можуть бути навіть меншими за збитки, завдані імпортним митом в роки, коли Україна є чистим імпортером і метою політиків є забезпечення низьких цін на зерно.

У довготривалій перспективі втрата довіри може коштувати досить дорого. Можна оцінити втрати, породжені ввізним митом і несвоєчасним імпортом зерна. Ми наводимо ці втрати у додатку в кінці роботи. По-перше, ми припускаємо, що світова ціна і вартість перевезень залишаться незмінними до кінця 2003/2004 маркетингового року (на рівні листопада цього року) – $155 і $36 за тону, відповідно. Припустимо також, що із 4 млн. тон, що повинні бути імпортовані у 2003/2004 маркетинговому році за грудень-червень додатково повинно бути імпортовано 2,4 млн. тон і імпорт буде однаково розподілений між 7 місяцями (грудень 2003- червень 2004). За цих умов (базовий сценарій в додатку 1) імпорт пшениці оцінюється на рівні 755 млн. доларів.

Що б було, якби імпорт пшениці був своєчасним? Звичайно, ми не можемо знати точно, що трапилось би, але в додатку 1 ми розглядаємо два альтернативних сценарії. Сценарій 1 припускає, що 4 млн. тон могли б бути однаково розподілені між 12 місяцями (червень 2003 – червень 2004). В другому сценарії ми припускаємо, що Україна змогла б імпортувати навіть більше протягом перших місяців: якщо б, наприклад, трейдери змогли імпортувати 2 млн. тон зерна протягом липня-вересня за світовими цінами, які склалися на той момент, а решта 2 млн. тон були рівномірно розподілені між рештою місяців (жовтень-червень). Ми також повторюємо ці сценарії за умови, що світова ціна не залишається незмінною, а поступово зростає до $170 за тону в червні 2004 року (змінений сценарій 1 і 2 в додатку). В цьому випадку ціна CIF зросте до $206 за тону, що є досить-таки реалістичним, приймаючи до уваги той факт, що вже на сьогоднішній день трейдери повідомляють про те, що ціна становить $200 за тону.

Розрахунки показують, що заходи уряду, що уповільнили імпорт пшениці призведуть до того, що Україна вимушена буде платити за імпорт на 10-60 млн. доларів більше в 2003/2004 маркетинговому році. Щоб уявити, що означає ця сума, відмітимо, що витрати уряду на дослідницьку діяльність в сільському господарстві в 2002 складали 33 млн. доларів.

В майбутньому сільськогосподарська політика повинна бути наступною:

- По-перше, **ввізне мито на продовольчі зернові повинно бути повністю скасавано**, або встановлено таким чином, щоб його можна було відмінити в будь-який момент, якщо виникає необхідність відміни ввізного мита. Тобто, щоб в парламенті не затягувався процес прийняття рішень і не виникало

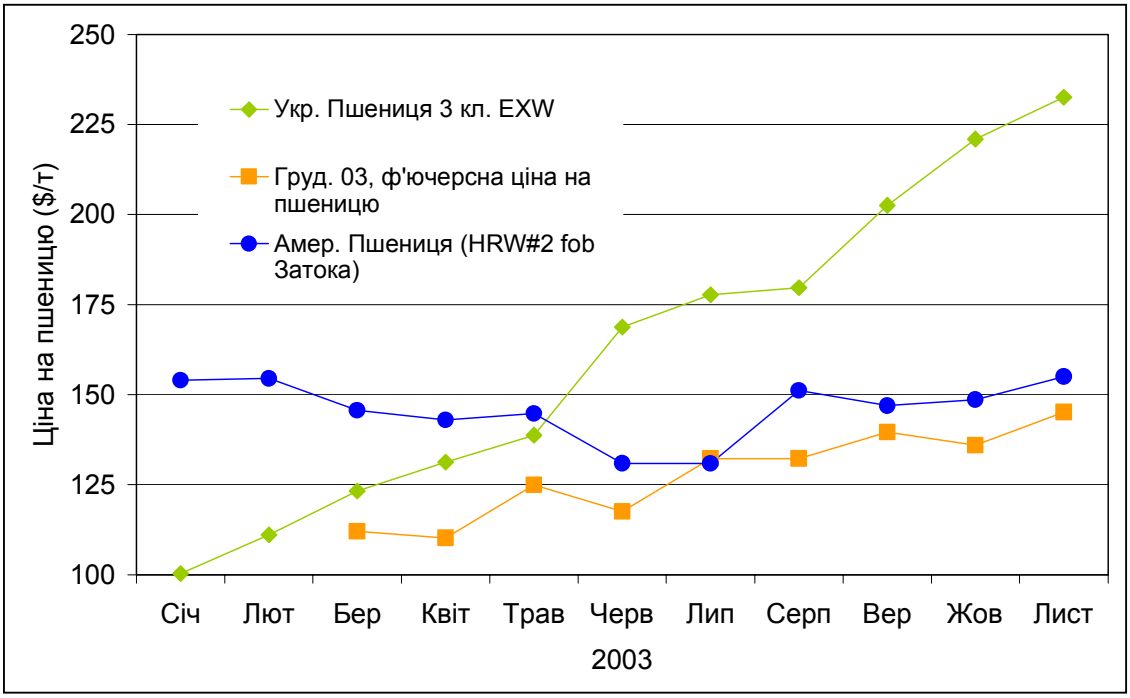
суперечок стосовно підвищення тарифної квоти або зниження ввізного мита кожен раз коли Україна стає чистим імпортером пшениці[4].

- По-друге, політики повинні **стримуватись від обов'язкового втручання в ринок зерна**. Зернотрейдери знають набагато краще за політиків де, коли і за якою ціною купувати (або продавати) зерно на світовому ринку. У своїх рішеннях вони завжди будуть на крок попереду політиків. Замість того, щоб укладати угоди власноруч, **політики повинні організовувати тендери для трейдерів за право імпортувати визначену кількість зерна відповідної якісті**[5]. Причому контракти повинні укладатися із тими трейдерами, які запропонують найкращу комбінацію якості, ціни і строку поставки. Конкуренція між трейдерами буде гарантом того, що Україна буде імпортувати за найвигіднішими умовами, враховуючи наявні засоби і механізми , тобто найновішу інформацію стосовно ситуації на світовому ринку, доступ до механізмів управління ризиком. Прикладом механізмів управління ризиком можуть бути ф'ючерсний ринок. На рис. 4 показано, що в травні і червні 2003 року – коли було вже очевидно, що урожай пшениці в Україні буде досить низький і внутрішні ціни стрімко зростали до $160 за тону – на ф'ючерсних ринках в Чикаго пшениця із строками поставки в грудні реалізовувалась за ціною $120-125 за тону. Звичайно, набагато легше оцінювати ситуацію з погляду на минуле, але страхування від зростання імпортних цін на пшеницю за допомогою ф'ючерсних угод, було б доцільним інструментом управління ризиком в даній ситуації.

[4] Ми наголошували на тому, що такого роду діяльність завжди призводить до корупції ("Кому вони шкодять і кому допомагають: економічна оцінка ввізних митних тарифів та пільгових імпортних квот на цукор та зерно"// "Політика та розвиток сільського господарства в Україні" ред. Фон Крамон-Таубудель, Зоря і Штріве. Shaker Verlag, 2001, ст.. 134-143)

[5] Говорячи про липень 2003, проведення тендеру на 2 млн. тон було б ефективним механізмом для стабілізації ринку, демонструючи, що значна частина очікуваного дефіциту буде імпортована за визначеною ціною.

Рис.4. Ціни на пшеницю в 2003 році на світовому, ф'ючерсному і українському ринках

Джерело: УкрАгроКонсалт, Чикагська біржа

PL 480: магічна цифра?

Хотілось би висловити думку стосовно нещодавніх проголошень того, що Україна офіційно попросила уряд США надати їй кредит для закупки 1 млн. тон пшениці (як було зазначено агентством "Рейтер" 20 листопада). Цей кредит буде наданий, ймовірно, згідно із державним законом 480 (PL 480) – програмою США "Продукти харчування за мир". PL 480 передбачає три види продовольчої допомоги. Вид продовольчої допомоги, яким хоче скористатись Україна називається Право 1, і передбачає продаж сільськогосподарської продукції країнам, що розвиваються, в кредит.[6] Країна, що розвивається, може отримати продовольчу допомогу виду Право 1 "...якщо вона має недостатній рівень доходів від зовнішніх валютних

[6] Інші два види продовольчої допомоги (Право 2 і 3) передбачають надання продуктів харчування для задоволення людських потреб і підтримки довгострокового розвитку, відповідно.

операцій і не може задовольнити свої продовольчі потреби через комерційні канали[7]".

Крім питання чи дійсно відповідає Україна цим умовам (наприклад, приймаючи до уваги той факт, що Україна планує виплатити МВФ 1,8 млрд. доларів, важко сказати, що Україні не вистачає доходів від зовнішніх валютних операцій), необхідно також зазначити ряд важливих моментів:

- По-перше, укладання будь-якої угоди із США вимагає часу. Український уряд, наприклад, повинен надати кредитні гарантії, на що в кращому випадку підуть місяці. PL 480 вимагає, щоб закупівля сільськогосподарської продукції здійснювалась через тендери в США, що теж буде вимагати деякого часу. Враховуючи це все, можна зробити висновки, що пшениця за програмою PL 480 надійде в Україну приблизно через 3 місяці в кращому випадку. Деякі аналітики стверджують, що вона може надійти в Україну аж після урожаю 2004 року! Якщо це дійсно буде так, пшениця із США може надійти в Україну коли Україна (ми всі сподіваємося) знов опиниться в експортній ситуації, тобто коли внутрішні ціни на пшеницю будуть падати і коли Україні якраз не потрібно більше пшениці на внутрішньому ринку.

- По-друге, угода за програмою PL 480 Право 1 "... забороняє перепродаж і перевалку товарів, що надійшли за цією програмою ("експортні обмеження") і може заборонити експорт подібної продукції ("експортні обмеження")..." (див. зноску 7). Тобто, може бути так, що Україні буде заборонено експортувати пшеницю урожаю 2004 року щонайменше декілька місяців. Якщо Україна повернеться до експортної ситуації після урожаю 2004 року, експортне обмеження призведе до різкого падіння цін на внутрішньому ринку України і негативно вплине на сільськогосподарських виробників.[8]

- Невизначеність стосовно імпорту 1 млн. тон пшениці за угодою із США можливо буде мати такий самий ефект, як і проголошення урядом України про угоди з урядами Казахстану і Росії в липні 2003 року. Трейдери будуть очікувати; імпортні угоди будуть відкладені на деякий час. Крім того, можливість експортних обмежень після урожаю 2004 року призведе до того, що трейдери і постачальники матеріальних ресурсів відмовляться

[7] Див. http://www.fas.usda.gov/excredits /pl480/pl480brief.html
[8] Ціни на пшеницю упадуть не лише з рівня (світова ціна + маркетингові витрати) до рівня (світова ціна – маркетингові витрати), але й на додаткову суму, що дорівнюватиме витратам на зберігання з моменту збирання урожаю до моменту експорту.

давати кредити сільськогосподарським виробникам. Тобто, існує велика ймовірність того, що PL 480 може дестабілізувати, а не стабілізувати ринок зерна в Україні.

За цих причин, необхідно із застереженням розглядати можливість отримання кредиту від США за програмою PL 480. Якщо уряд не впевнений, що пшениця за програмою PL 480 надійде в Україну задовго до урожаю 2004 року, тоді не має сенсу укладати угоду із США про отримання продовольчого кредиту.[9] Але ні за яких умов ця угода не повинна обмежувати експортні можливості України в 2004 році; це може створити серйозні проблеми для виробників зерна. Якщо угоду буде укладено, то це повинно бути зроблено якомога скоріше і процедура повинна бути якомога прозорішою. В будь-якому випадку 1 млн. тон пшениці буде недостатньо для того, щоб перекрити дефіцит пшениці в Україні до урожаю 2004 року. Отже, необхідно також буде шукати й інші джерела імпорту пшениці, а будь-яка невизначеність, що призводить до затримки імпорту, буде вимагати додаткових витрат, які вже понесла Україна в результаті спроб уряду контролювати ринок зерна.

5. Вплив відміни ПДВ на імпортоване продовольче зерно

Необхідно зазначити два моменти стосовно відміни імпортного ПДВ. По-перше, відміна ПДВ лише на імпортоване продовольче зерно не вирішує проблему високих цін на продукти переробки зерна. В таблиці 1 ми демонструємо цей вплив, порівнюючи ситуації, коли а) імпортне ПДВ діє, і б) імпортери звільняються від сплати імпортного ПДВ. Помітимо, що не має жодної різниці між ситуаціями а) і б) як для податківців, так і для проміжних і кінцевих споживачів: чистий дохід від ПДВ і кінцева ціна для споживачів залишаються незмінними. Причиною цьому є те, що ПДВ переходить по маркетинговому ланцюгу і, в кінцевому рахунку, платиться кінцевим споживачем. Отже, відміна ПДВ призведе до зниження споживчих цін лише в тому випадку, коли ПДВ буде відмінений на кожному елементі маркетингового ланцюга. Отже, звільнення від сплати імпортного ПДВ не вирішує головної проблеми – високих цін на хлібні продукти.

По-друге, звільнення від сплати ПДВ в Україні не можна назвати "звільненням", враховуючи процедуру його застосування. Як стверджують трейдери, зараз діє наступна процедура: на кордоні імпортер отримує вексель, який повинен бути оплачений протягом 180 днів. Отже, імпортер не звільнюється від сплати ПДВ, а

[9] Якщо, звичайно, не має явних ознак того, що урожай 2004 буде також недостатнім, щоб Україна стала чистим експортером зерна. Такі ознаки можуть з'явитись лише на початку 2004 року (наприклад, якщо зима цього року буде така ж холодна як і в минулому році) і будуть вимагати від уряду розробки стратегії розвитку зернового ринку в короткостроковій перспективі.

просто не повинен платити одразу "живими" грошима. Потім трейдер продає зерно, скажімо, на борошномельне підприємство, і отримує ПДВ. "Звільнення" від сплати ПДВ полягає в тому, що замість сплати ПДВ після надходження грошей на рахунок трейдера, він може перекрити за допомогою імпортного ПДВ заборгованість держави зі сплати експортного ПДВ. Наприклад, якщо трейдер повинен сплатити 1 млн. гривень імпортного ПДВ і держава винна трейдеру 2 млн. гривень експортного ПДВ, то трейдер не сплачує імпортного ПДВ, а зобов'язання держави зменшуються на 1 млн. гривень. Цей принцип проілюстрований в частині с) таблиці 1. Звичайно, таке перекриття заборгованостей працює лише в тому випадку, коли держава має заборгованість перед трейдером по експортному ПДВ. Однак, цілком можна припустити, що більшість трейдерів зіштовхнулися з проблемою неповернення експортного ПДВ.

Кому шкодить і кому допомагає "звільнення" від сплати імпортного ПДВ? В той час як кінцеві ціни залишаються незмінними (див. табл.1, с)), можливо, деякі трейдери зацікавлені в імпорті продовольчого зерна, тому що для них це чудова нагода забезпечити повернення експортного ПДВ. Залежно від того, наскільки сильним буде ефект такого "стимулюючого" імпорт зерна заходу, збільшення обсягів імпорту може зменшити тиск на внутрішній ринок зерна. Податківці втратять доходи від імпортного ПДВ, але в той же час і буде частково погашено заборгованість держави зі сплати експортного ПДВ. Трейдер отримує імпортне ПДВ і в той же час на таку ж суму зменшується сума неповерненого експортного ПДВ. Оскільки, можливо, не існує інших шляхів отримання експортного ПДВ, трейдер буде розглядати таку політику держави як економічно вигідну. Альтернативно, деякі трейдери стверджують, що повернення експортного ПДВ можливо лише при сплаті 40% суми експортного ПДВ, що підлягає відшкодуванню, у вигляді хабара. Якщо останнє розглядається як альтернатива політиці "звільнення" від сплати імпортного ПДВ, то така політика є досить вигідною.

Підсумовуючи, єдиним впливом "звільнення" від сплати імпортного ПДВ на продовольче зерно є те, що воно стимулює імпорт зерна. Дуже важко оцінити цей вплив, оскільки ми не знаємо скільки було б імпортовано в іншому випадку, але можна стверджувати, що цей вплив є позитивним. В той же час, механізм, за допомогою якого породжується цей імпорто-стимулюючий ефект, є досить сумнівним. Трейдери, які експортували зерно в минулі роки мають всі права на отримання експортного ПДВ; вони не повинні сплачувати хабарі, імпортувати зерно або робити щось інше для того, щоб отримати суму неповерненого експортного ПДВ. Отже, в той час як "звільнення" від сплати імпортного ПДВ може мати певний позитивний вплив, така політика не допоможе покращити репутацію України, як місце де можна працювати згідно із законодавством.

Таблиця 1. Вплив "звільнення" від імпортного ПДВ

а) 20% ПДВ, без звільнення від сплати				
	Імпортер	2 стадія: Виробництво борошна	3 стадія: Виробництво хлібо-булочних виробів	Разом
Ставка ПДВ	0,2	0,2	0,2	
"Затрати виробництва"	1	1	1	
Ціна продажу без ПДВ	1	2	3	
Ціна продажу з ПДВ	1,2	2,4	3,6	
Сума сплаченого ПДВ	0,2	0,4	0,6	1,2
Сума поверненого ПДВ	0	0,2	0,4	0,6
Чистий дохід від ПДВ	0,2	0,2	0,2	0,6
б) 20% ПДВ, звільнення імпортних операцій				
	1 стадія: імпорт	2 стадія: Виробництво борошна	3 стадія: Виробництво хлібо-булочних виробів	Разом
Ставка ПДВ	0	0,2	0,2	
"Затрати виробництва"	1	1	1	
Ціна продажу без ПДВ	1	2	3	
Ціна продажу з ПДВ	1	2,4	3,6	
Сума сплаченого ПДВ	0	0,4	0,6	1
Сума поверненого ПДВ	0	0	0,4	0,4
Чистий дохід від ПДВ	0	0,4	0,2	0,6
с) 20% ПДВ, процедура звільнення, яка застосовується в Україні на сьогоднішній день				
	1 стадія: імпорт	2 стадія: Виробництво борошна	3 стадія: Виробництво хлібо-булочних виробів	Разом
Ставка ПДВ	0	0,2	0,2	
"Затрати виробництва"	1	1	1	
Ціна продажу без ПДВ	1	2	3	
Ціна продажу з ПДВ	1,2	2,4	3,6	
Сума сплаченого ПДВ	0	0,4	0,6	1
Сума поверненого ПДВ	0	0,2	0,4	0,6
Чистий дохід від ПДВ	0	0,2	0,2	0,4

Джерело: Власні розрахунки

Політика уряду стосовно виплати заборгованості з експортного ПДВ, яка передбачена в бюджеті на 2004, також спричинить виникнення деяких проблем. По-перше, заборгованість із експортного ПДВ буде конвертована у 5-річні державні облігації. Така політика являє собою втрату для компаній як ліквідності (тому що вони будуть змушені надати уряду України кредит на 5 років), так і прибутку (оскільки дохід від цих облігацій недостатній для покриття витрат,

пов'язаних із наданням цього кредиту). По-друге, згідно із проектом бюджету (стаття 83), при експорті сільськогосподарської продукції з 1 січня 2004 року ПДВ не буде повертатись. Це завдасть шкоди компаніям, які вже уклали угоди про експорт продукції після 1 січня 2004 року, розраховуючи на відшкодування експортного ПДВ. Ці компанії розраховували експортну ціну, враховуючи відшкодування експортного ПДВ і тепер вони повинні зазнати відповідних збитків.

Крім того, всі угоди в майбутньому повинні базуватися на нових розрахунках, враховуючи зміну у політиці стосовно відшкодування експортного ПДВ. В кінцевому рахунку, ефект цієї політики знайде своє відображення у доходах фермерів, оскільки фермери будуть змушені платити ту частину ціни, яка являє собою збільшення витрат трейдерів, викликане відміною відшкодування ПДВ. На сьогоднішній день не важко уявити, що трапиться наступного року, коли Україна стане чистим експортером зерна: ціни стрімко впадуть порівняно із цьогорічним рівнем цін, а політики будуть шукати механізми, за допомогою яких підтримати внутрішні ціни (заставні ціни, втручання в ринок і ін.). Чому не залишити відшкодування експортного ПДВ (і, до речі, платити суми, які підлягають поверненню вчасно)? Це було б найкращим інструментом підтримки фермерів.

Що ще може зробити уряд, щоб покращити ситуацію на зерновому ринку в Україні? Основною метою політиків є стабілізація ринку і утримання цін на пшеницю на якомога нижчому рівні. Внутрішня ціна в Україні містить два компоненти: світову ціну на кордоні і витрати на переміщення пшениці від кордону до її споживачів. Давайте розглянемо реальні дані. На сьогоднішній день ціна на кордоні на пшеницю 2 класу становить близько $170 за тону, або у перерахунку на національну валюту – 905 грн. /т. Коли ця пшениця досягає Білої Церкви, вона вже коштує близько 1230 грн./т., тобто на 325 грн. або на 36% дорожче. Що складає ці 325 гривень? Елементи витрат представлені в таблиці 2[10].

[10] За даними Української Зернової Асоціації

Таблиця 2. Витрати на маркетинг імпортованої пшениці

	Елемент маркетингових витрат	Вартість (грн../т)
1	ПДВ	182,00
2	Процент на кредит	22,00
3	Ввізне мито (0.2% від вартості пшениці)	1,82
4	Єдиний митний тариф (based on 2 €/carriage)	0,20
5	Плата митникам (за їх послуги - $20/год.)	1,60
6	Сертифікація	8,00
7	Розмитнення	11,00
8	Послуги експедитора	5,00
9	Додаткові затрати (зберігання, простій вагона і ін.)	38,00
10	Залізничний тариф	20,00
11	Станційний огляд	5,60
12	Карантинний збір	0,50
13	Розвантаження на елеваторі	8,00
14	Зважування	0,50
15	Зберігання на елеваторі (5 грн./т./місяць)	5,00
16	Валютні операції (плата за імпорт здійснюється в US$)	14,00
	Разом	323,22

Основною метою політики повинно бути зменшення цих витрат, що б не лише призвело до зниження внутрішньої ціни в умовах, коли Україна є чистим імпортером, але й зменшило коливання цін, коли Україна переходить із імпортера в експортера зерна. В експортній ситуації внутрішні ціни знижуються до рівня (світова ціна – маркетингові витрати); якщо все інше залишається незмінним. То внутрішні ціни впадуть з 1230 грн. за тону (=905+325) до 580 грн. або більше ніж на 50%.

6. Висновки

Реакція уряду на ситуацію на зерновому ринку, а особливо оголошення про укладання імпортних угод із Казахстаном і Росією і невчасна відміна ввізного мита, призвели до затримки імпорту і подальшої дестабілізації ринку зерна. Нещодавнє проголошення про наміри уряду отримати кредит від США за програмою PL 480 може мати подібний ефект. Так зване "звільнення" від сплати імпортного ПДВ на продовольчі зернові не має впливу на споживчі ціни, і використовується як інструмент для погашення заборгованостей уряду з виплат експортного ПДВ. Така політика деякою мірою буде сприяти імпорту, однак необхідно пам'ятати, що трейдери мають право на отримання сум експортного ПДВ і без виконання певних "завдань". Основною проблемою, яка спричиняє

високі ціни на пшеницю на внутрішньому ринку, є величезні маркетингові витрати і зменшення цих витрат повинно бути метою політики. Запропоновані зміни в системі виплат експортного ПДВ призведуть до зменшення ціни, яку отримають сільськогосподарські виробники коли Україна знову перетвориться на чистого експортера. Такий "податок" на сільськогосподарських виробників суперечить політиці уряду, яка спрямована на підтримку зернового виробництва в Україні.

Ш. ф. К.-Т. Рецензент А.К.

Грудень 2003 р.

Додаток 1. Вартість імпорту пшениці в 2003/2004 маркетингову році при різних сценаріях

Місяць	Базовий імпорт (‘000 т)	Базова ціна (US$/т)	Вартість перевезень (Затока-Одеса, US$/т)	Ціна cif Одеса (US$/т)	Базова вартість імпорту (млн. US$)	Сценарій 1, імпорт (‘000 т)	Сценарій 1, вартість імпорту (млн. US$)	Сценарій 2, імпорт (‘000 т)	Сценарій 2, вартість імпорту (млн. US$)
Лип	59,6	133,8	27,6	161,4	9,6	333,3	53,8	666,6	107,0
Серп	248,4	155,2	28,9	184,1	45,7	333,3	61,4	666,6	107,0
Вер	174,0	150,0	29,8	179,8	31,3	333,3	59,9	666,6	107,0
Жовт	565,2	149,0	36,0	185,0	104,6	333,3	61,7	222,2	41,1
Лист	565,2	155,0	36,0	191,0	108,0	333,3	63,7	222,2	42,4
Груд	341,1	155,0	36,0	191,0	107,9	333,3	63,7	222,2	42,4
Січ	341,1	155,0	36,0	191,0	58,0	333,3	63,7	222,2	42,4
Лют	341,1	155,0	36,0	191,0	58,0	333,3	63,7	222,2	42,4
Бер	341,1	155,0	36,0	191,0	58,0	333,3	63,7	222,2	42,4
Квіт	341,1	155,0	36,0	191,0	58,0	333,3	63,7	222,2	42,4
Трав	341,1	155,0	36,0	191,0	58,0	333,3	63,7	222,2	42,4
Черв	341,1	155,0	36,0	191,0	58,0	333,3	63,7	222,6	42,5
Разом	4000				**755**	4000	**746**	4000	**702**
Місяць	Базовий імпорт (‘000 т)	Змінена базова ціна (US$/т)	Вартість перевезень (Затока-Одеса, US$/т)	Змінена ціна cif Одеса (US$/т)	Змінена базова вартість імпорту (млн. US$)	Змінений сценарій 1, імпорт (‘000 т)	Змінений сценарій 1, вартість імпорту (млн. US$)	Змінений сценарій 2, імпорт (‘000 т)	Змінений сценарій 2, вартість імпорту (млн. US$)
Лип	59,6	133,8	27,6	161,4	9,6	333,3	53,8	666,6	107,0
Серп	248,4	155,2	28,9	184,1	45,7	333,3	61,4	666,6	107,0
Вер	174,0	150,0	29,8	179,8	31,3	333,3	59,9	666,6	107,0
Жовт	565,2	149,0	36,0	185,0	104,6	333,3	61,7	222,2	41,1
Лист	565,2	155,0	36,0	191,0	108,0	333,3	63,7	222,2	42,4
Груд	341,1	157,1	36,0	193,1	109,1	333,3	64,4	222,2	42,9
Січ	341,1	159,3	36,0	195,3	59,3	333,3	65,1	222,2	43,4
Лют	341,1	161,4	36,0	197,4	60,0	333,3	65,8	222,2	43,9
Бер	341,1	163,6	36,0	199,6	60,6	333,3	66,5	222,2	44,3
Квіт	341,1	165,7	36,0	201,7	61,3	333,3	67,2	222,2	44,8
Трав	341,1	167,9	36,0	203,9	61,9	333,3	68,0	222,2	45,3
Черв	341,1	170,0	36,0	206,0	62,6	333,3	68,7	222,6	45,9
Разом	4000				**774**	4000	**766**	4000	**715**